

דער יידישער טעם-טעם אַ פעריאָדיש בלעטל פֿאַר יידיש-לערנערס

אַ פּובליקאַציע
פֿון דעם פֿאַריזער
יידיש-צענטער –
מעדעם-ביבליאָטעק

ניסן תשע"ה/מאָרץ 2015

יאָר 20, נומער 3 (98)

הינטער די קוליסן מיטן טרוים-טעאַטער

דער טרוים-טעאַטער, די דראַמאַטישע טרופע פֿונעם פֿאַריזער יידיש-צענטער, האָט הײַנאָר געשטעלט² גאַנצע צוויי פּיעסעס³. באַלד פֿאָרן זיי קיין ניריאָרק, וווּ מע האָט זיי פֿאַרבעטן צו שפּילן אין די ראַמען⁴ פֿונעם „קולטורפֿעסט“⁵. דער יידישער טעם-טעם האָט געוואָלט וויסן מער וועגן דער טרופע און אירע מיטאַרבעטער, האָבן מיר זיך אַרענגעקאַפּט⁶ אין זייערס אַ צונויפֿקום⁷, וווּ מיר האָבן געגעסן און געטרונקען און געשמאַק געשמועסט וועגן טעאַטער.

אַ סצענע פֿון דער פּיעסע „המנס מפלה“. © Jacky Azoulay

אַלזױעס צו דער פּאָליטיק פֿון די פֿערציקער יאָרן, וואָס קיינער וואָלט היינט נישט פֿאַרשטאַנען. אָבער מע מוז אויך אָפּהיטן אַ צענטראַלע טעמע און ניט פֿאַרלירן דעם פֿאַדעם²⁹ פֿון דער מעשה. מיר מוזן שטענדיק האָבן אין זינען³⁰ די פּעיקייטן³¹ פֿון די אַקטיאָרן. און אויך בײַטן אַ פֿאַר מענערשע ראַלעס אויף פֿרוי־ישע – די טרופע האָט מער פֿרויען ווי מענער!³²

אַ מיטגליד פֿון דער טרופע דערקלערט דאָס אַלץ מיט אַ שמיכל: „עס פּאַסירט אַזוי: שאַרלאַט לייענט איבער די פּיעסע אַ פֿאַר הונדערט מאָל. דאָן נעמט זי אַ בלייער און הייבט אָן אויסשטרייכן³³ גאַנצע שורות“.

[סוף אויף ז' 8]

דער טרוים-טעאַטער איז געגרינדט געוואָרן אין 2001, געבוירן פֿון אַ „טרוים“ פֿון דער רעזשיסאָרשע⁸ שאַרלאַט מעסער. זי איז געווען איר גאַנץ לעבן אַרײַנגעטאַן⁹ אין טעאַטער און האָט געחלומט¹⁰ צו שאַפֿן אַ טעאַטער-טרופע אויף יידיש. די אַקטיאָרן (אַלע אַמאַטאָרן) זײַנען מיטגלידער פֿון פֿאַריזער יידיש-צענטער און אַלע האָבן געוואָלט זיך אויסלערנען שפּילן אויף אַ בינע¹¹ און דער עיקר¹² שפּילן אויף יידיש. שאַרלאַט, מיט דער הילף פֿון איר מאַן, אַליק מעסער, וואָס איז דער אַדמיניסטראַטיווער דירעקטאָר פֿונעם טעאַטער, קלייבט אויס די פּיעסעס און באַאַרבעט¹³ זיי פֿאַר דער טרופע. זיי האָבן אָנגעהויבן אין יאָר 2004 מיט די יוגה און דער וואַלפֿיש¹⁴ פֿון חיים סלאָוועס¹⁵, אַ דראַמאַטורג, פּובליציסט¹⁶ און אַדוואָקאַט אַ נאַענטער צו די קאָמוניסטישע קרייזן, וואָס האָט זיך באַזעצט אין פֿאַריז אין 1926. דערנאָך האָט דער טרוים-טעאַטער געשפּילט צוויי קאָמעדיעס: די צוויי קונע-לעמל¹⁷ פֿון אַבֿרהם גאַלפֿאָדען¹⁸ און דאָס גרייסע געווינס¹⁹ פֿון שלום-עליכם²⁰. די טרופע איז שוין אַרומגעפֿאַרן מיט די פּיעסעס אין אויסלאַנד. די צוויי ווערק וואָס זיי האָבן געשפּילט הײַנאָר זײַנען פֿון גאַר פֿאַרשיידענע סאַרטן – איינס אַ קאָמעדיע, אַ מין מאַדערנע פּוירם-שפּיל, און דאָס צווייטע אַ מאַנאַלאָג אין וועלכן אַן אַלטע יידישע פֿרוי פֿון בעסאַראַביע²¹ דערציילט די טראַגישע געשעענישן פֿון איר לעבן. די ערשטע פּיעסע, המנס מפלה²², אויך פֿון חיים סלאָוועס, וואָס די טרופע האָט אָנגעהויבן צו גרייטן מיט צוויי יאָר צוריק, דערציילט די מעשה²³ פֿון פּוירם. דער מחבר²⁴ האָט געשריבן די פּיעסע אין 1940 און זי שטאַרק איבערגעאַרבעט נאָך דער באַפֿריונג אין 1944. דערנאָך האָט מען זי פֿאַרגעשטעלט אויף דער בינע. דער טעקסט איז אַרויס אין בוכפֿאַרעם אינעם פֿאַריזער פֿאַרלאַג²⁵ „אויפֿסניי“ אין 1949. טאָ²⁶ ווי אַדאַפּטירט מען אַזאַ ווערק פֿאַר דעם היינטיקן עולם²⁷? שאַרלאַט האָט אונדז דערקלערט: „מיר האָבן דאָס אַ סך איבערגעאַרבעט. ס'איז געווען פֿול מיט למדנישע²⁸ ציטאַטן און אויך מיט

1. coulisses/wings (behind the scenes) 2. monté/produced 3. pièces/plays 4. dans le cadre de/as part of 5. KulturfestNYC, <http://tinyurl.com/kulturfestpdf> 6. faufile/dropped in 7. rencontre/gathering 8. metteuse en scène/director (fem.) 9. active/involved in 10. GEKHOLEMT rêvé/dreamed 11. scène/stage 12. ... IKER sur/out/above all 13. adapte/adapts 14. ... YOYNES ... *Les Jonas et La Baleine/The Jonas and the Whale* 15. kHAIM Sloves (1905-1988) 16. essayiste, journaliste/journalist, essayist 17. *Les Deux Kune-Leml/The Two Kune-Lemls* 18. AVROM Goldfaden (1840-1908) 19. *Le Gros Lot/The Lottery* 20. shOLEM-ALEYkHEM (1859-1916) 21. Bessarabie/Bessarabia 22. HOMENS MAPOLE *La Chute de Haman/Haman's Downfall* 23. MAYSE histoire/story 24. MEKHABER auteur/author 25. maison d'édition/publisher 26. alors/so 27. OYLEM public/audience 28. LAMDO'nishe savants/scholarly 29. fil/thread 30. garder à l'esprit/keep in mind 31. compétences/abilities 32. rayer/strike out 33. SHURES *ici* répliques/lines

ציגנער¹ אין דער יידישער פּאָעזיע

ציגנער־ישע מאָטיוון זענען שטאַרק פֿאַרשפּרייט אין דער ייִדישער ליטעראַטור. מע דאַרף באַמערקן אַז דאָס וואָרט „ציגנער“ איז אויף ייִדיש ניט פעיאָראַטיוו. מיר דרוקן דאָ אָפּ דרז לידער פֿון ייִדישע פּאָעטן, געווינדמעטע ציגנער, און איין ליד איבערגעזעצט פֿון רוסיש, נאָר וואָס מע האָט אַ סך געזונגען אויף ייִדיש. דאָס ערשטע, וואָס מע רופֿט אָפֿט אָן „שפּרעז“ איך מיר“ איז געשאַפֿן געוואָרן דורכן פּאָעט שמשון² קאהאַן (1909 – 194?). ער האָט געהערט צו דער ליטעראַרישער גרופּע „יונג ווילנע“, בשעת⁴ דער מלחמה⁵ איז ער געווען אין ווילנער געטאָ און איז מסתּמא⁶ אומגעקומען⁷ אין פּאָנאַר⁸. ער האָט זיך פֿאַראינטערעסירט מיטן פֿאַלקלאָר פֿון ציגנער און געלעבט מיט זיי אַ געוויסע צייט. דאָס דאָזיקע ליד האָט ער טאַקע אַדאַפּטירט פֿון אַ ציגנער־ליד. אויך איציק מאַנגער האָט אָנגעשריבן

עטלעכע לידער מיט ציגנער־מאָטיוון, וווּ ער שאַפֿט אַ ראַמאַנטישן פֿאַרגלעך צווישן דעם לעבן פֿון אַ ציגנער און אַ פּאָעט – ביידע פֿרעמדע אין דער געזעלשאַפֿט⁹, פֿרז און נע־ונד¹⁰. אין זען אַנטאָלאָגיע פֿעלקער זינגען, פֿאַלקסלידער איבערגעזעצט פֿון פֿאַרשיידענע שפּראַכן, האָט ער אַרענגענומען נען ציגנער־ישע לידער. דאָס ליד „ציגנערס“ דאָ אונטן וויזט אַ שייכות¹¹ צווישן דעם לעבן פֿון ציגנער און ייִדן. דאָס דריטע ליד קומט פֿון אַברהם¹² סוצקעווערס פּאָעמע „געהיימטשאַפֿט“¹³, וואָס באַשרייבט דאָס לעבן פֿון אַ גרופּע צען ייִדן וואָס באַהאַלטן זיך אין די ווילנער קאַנאַל¹⁴ בשעת דעם חורבן¹⁵. אָנגעשריבן האָט ער זי אין 1945 ווען ער איז אַליין אַרויס פֿון ווילנער געטאָ. איינער פֿון די ניט־ייִדישע העלדן¹⁶ איז דער ציגנער פּעטראָ. סוצקעווער שטעלט זיך אָפּ¹⁷ אויף דעם ענלעכן גורל¹⁸ פֿון ייִדן און ציגנער אינעם חורבן.

ציגנער־ליד

פֿון שמשון קאהאַן

ציגנערס

פֿון איציק מאַנגער

שפּרעז איך מיר מיט גיכע, מיט גיכע טריט,

נאָך אַ פֿערדל צום יריד¹⁹, צום יריד.

מיטן טייסטער²⁰ קלינג איך מיר, קלינג איך מיר,

און אַ לידל זינג איך מיר, זינג איך מיר.

צו דער שטאַט איז ווייט נאָך, זייער ווייט,

שטייט אַ קרעטשמע²² ביי דער זייט, ביי דער זייט.

ברייט צעפֿענט איז די טיר, איז די טיר,

קרעטשמער²³, גיב אַ גלעזל מיר, אַ גלעזל מיר.

נאָך אַ גלעזל, נאָך אַ גלעזל, נאָך אַ גלעזל

גיסט מיר אָן דער באַלע²⁴, דער באַלעבאַס²⁴.

וואָס מיר שטאַט און ווען מיר, ווען יריד²⁵,

אַז קיין פֿערדל דאַרף איך ניט, דאַרף איך ניט.

ס'פֿערדל האָב איך נישט געקויפֿט, נישט געקויפֿט

און דאָס געלט שוין לאַנג פֿאַרזויפֿט²⁶, לאַנג פֿאַרזויפֿט,

און פֿאַר צרות²⁷ שפּרינג איך מיר, שפּרינג איך מיר,

און אַ לידל זינג איך מיר, זינג איך מיר.

ציגנערס אין די בוידן²⁸. וואַלקנס איבער וועגן.

(לך־לך²⁹ – אַ פּסוק³⁰ צום פֿאַרטייטשן³¹).

בליצן³² צינגלען³³, דונערס³⁴ – קנאַלנדיקע בייטשן³⁵.

ס'שמעקט מיט הפֿקר³⁶ און מיט קומענדיקן רעגן.

שלאָפֿנדיקע שטעט און דערפֿער שווימען זיי אַנטקעגן,

אַ ליכטיק וויגליד³⁷ וואָס ס'האַט אַ מאָל פֿאַרלאָרן

זייער עלטער־מאַמע³⁸ צווישן לאַנג־פֿאַרבלוטן קאַרן³⁹.

„כי טובּ!“⁴⁰ – האָט זי פֿרום געמורמלט⁴¹ – „ווערט דער מיטאַס⁴² פֿון די וועגן!“

ציגנערס אין די בוידן, זייערע שוואַרץ־געקרויזטע בערד⁴³

זענען קלוג און אומרוק ווי זי – די אַלטע ערד,

וואָס דרייט זיך פֿון קדמונים⁴⁴ פּדי צו⁴⁵ דערגיין איר מיינן⁴⁶ –

בליצן צינדן זיך. דונערס – קנאַלנדיקע בייטשן.

לך־לך – אַן אַלטער פּסוק צום פֿאַרטייטשן.

ציגנערס זענען רשי־כתב⁴⁷ וואָס העלפֿן דיר פֿאַרשטיין.

1. Roms, Tsiganes/Roma, Gypsies 2. je marche à grands pas/I stride along 3. shimsn 4. BESH'AS pendant/during 5. MILKHOME guerre/war 6. MISTOME probablement/probably 7. périt/died 8. Ponary, lieu d'exécution de masse près de Vilnius/site of mass executions near Vilnius 9. société/society 10. NAVENA'D errant/wandering 11. shAYKHES rapport/relation 12. AVROM 13. ville secrète/secret city 14. égouts/sewers 15. KHURBM Génocide (1939-1945) 16. personnages/characters 17. se penche sur/brings out 18. GOYRL destin/fate 19. YARI'D foire/fair 20. porte-monnaie/purse 21. fais sonner/jingle 22. auberge/inn 23. aubergiste/innkeeper 24. patron/owner 25. peu m'importe la ville, la foire/what care I for town or fair? 26. dépensé en beuveries/drank it all up 27. TSORES soucis/troubles 28. roulottes/wagons 29. LE'kh-LEkho "Va t'en" (Gen. 12:1)/"Go forth" (Gen. 12:1) 30. POSEK verset/verse 31. interpréter/interpret 32. éclairs/lightning 33. ici jaillissent/here flash 34. coups de tonnerre/thunder 35. fouets qui claquent/snapping whips 36. HEFKER abandon 37. berceuse/lullaby 38. une ancêtre/ancestor 39. seigle fané depuis longtemps/long withered rye 40. KI TO'YV c'est bien (Gen. 1:4)/It is good (Gen. 1:4) 41. pieusement murmuré/with a pious murmur 42. devenez mythe/become the myth 43. barbes noires frisées/curly black beards 44. ... KADMOYNIM depuis des temps immémoriaux/from time immemorial 45. KEDE'Y ... afin de/in order to 46. comprendre son sens/grasp its meaning 47. RASHI-KSAV comme un commentaire de Rashi/like a commentary by Rashi

שפיל, גיטאר !
פֿון שמואל פֿאָקראַס⁷⁶

שפיל, גיטאר, ביז מיין צער⁷⁷ וועט אויפֿהערן,
זאָלן פֿלאַצן⁷⁸ די סטרונעס⁷⁹ אָן אַ צאָל.
כ'וויל אין ווײַן און שאַמפּיין⁸⁰ שיכור ווערן⁸¹,
און פֿאַרגעסן וואָס געווען איז אַ מאָל.

רעפֿריין
צו וואָס זשע זאָרגן
פֿאַרן מאָרגן,
פֿיל דעם בעכער אָן מיט ווײַן,
הייב דעם בעכער,
העכער, העכער,
אין דעם ווײַן פֿאַרגייט דער פּײַן.

די ציגינער, זיי רוען און שלאָפֿן,
און מען הערט שוין קיין לידל נישט מיין⁸²,
נאָר פֿל־זמן⁸³ ס'איז פֿאַראַן ווײַן אַ טראָפֿן,
איז דער לעבן און טויט שוין אַלץ איינס⁸⁴.

אַלט און שוואַך, אָן אַ דאָך, איז פֿאַרבליבן
אַ ציגינער, אַ העלך, גאַנץ אַליין,
פֿערדלעך גנבענען⁸⁵, מיידלעך פֿיל ליבן,
ער פֿלעגט זינגען דאָס ליד אַזוי שיין.

טאַבאָרן⁴⁸ ציגינער
פֿון אַברהם סוצקעווער

טאַבאָרן ציגינער פֿון ליטע⁴⁹ און פּוילן,
איר בערדיקע⁵⁰ מענער, שוואַרצערדיקע⁵¹ טעכטער, –
בערלין האָט אייך אַלעמען טייטן באַפֿוילן⁵²,
געקוילעט⁵³ אַ וואַלד מיט געזאַנג און געלעכטער.
באַנאַנד⁵⁴ מיט די יידן מע האָט אייך געשייטערט⁵⁵,
אַ רעגן מיט אַש איבער מאַמע וויליע⁵⁶.
און אייערע וועגענער⁵⁷ זומפיקן⁵⁸, פֿוילן⁵⁹,
טאַבאָרן ציגינער פֿון ליטע און פּוילן.

ס'האַט פּושקין⁶⁰ אַנטפלעקט אייער פּראַכט⁶¹, אייער וואַנדער⁶²,
זיין האַרץ האָט געפֿינקלט⁶³ אין אייער באַנדורע⁶⁴.
צי וועט דעם ציגינערשן אומקום⁶⁵ אָן אַנדער
באַזיגען מיט זעלביקער קלאַנגיקער גבורה⁶⁶ ?
דער נאַכטיגאַל סיידן⁶⁷, בלויז ער, דער מקונן⁶⁸
וואָס האָט אייך באַגלייט צו די שלאַנגענע ראָוועס⁶⁹.
פֿאַרבייגן זיך טונקל די ווערבענע קרוינען⁷⁰
און זאָפֿן אייך איין⁷¹ אין די גרינע מחשבות⁷².
אַ, שטאַם⁷³ איבערהויפט⁷⁴ פֿון פֿאַטען געשעצטער⁷⁵ !
פּעטראַ איז געבליבן, קען זיין, אייער לעצטער.

48. campements/encampments 49. Lituanie/Lithuania 50. barbus/bearded 51. de la terre noire/of black earth 52. a ordonné votre mort/ordered your death 53. massacré/slaughtered 54. ensemble/together 55. envoyés au bûcher/burned at the stake 56. une des deux rivières de Vilnius/one of the two rivers of Vilnius 57. roulottes/wagons 58. s'enfoncé dans les marécages/sink in the swamps 59. pourrissent/rot 60. Alexandre Pouchkine (1799-1837) a écrit un célèbre poème, "Les Tsiganes"/Alexander Pushkin (1799-1837) wrote a well-known poem "The Gypsies" 61. splendeur/splendor 62. errance/wandering 63. battait/beat 64. instrument à cordes d'Ukraine/Ukrainian stringed instrument 65. destruction 66. ... GVURE la même puissance musicale/the same musical force 67. excepté le rossignol/except for the nightingale 68. MEKOYNEN poète élégiaque/poet of mourning 69. fosses comme des serpents/snakelike ditches 70. les cimes des saules se penchent/the willow crowns bend down 71. vous absorbent/soak you in 72. MAKHSHOVES pensées/thoughts 73. people/folk 74. surtout/most of all 75. apprécié/praised 76. SHMUEL Samuil Pokrass (1894-1939) 77. TSAR chagrin/pain 78. se rompre/break 79. cordes/strings 80. שאַמפּאַניער champagne 81. SHIKER ... me souler/get drunk 82. נישט מער 83. KOL-ZMAN tant que/as long as 84. égal/just the same 85. GA'NVENEN voler/steal.

עצות² פֿאַר ייִדיש-לערנערס וואָס קענען דײַטש טייל 2 : גראַמאַטיק און וואַקאַבולאַר פֿון טל חבֿר-כיבאָווסקי³

אין דער רובריק⁴ „שיבועים-לשון“ קלעבן מיר אויס יעדעס מאָל אַן אַנדער שפראַך און גיבן באַזונדערע עצות פֿאַר ייִדיש-לערנערס וואָס קענען אָט די שפראַך. אינעם לעצטן נומער האָבן מיר גערעדט וועגן אַ פֿאַר פֿאַנעטישע כללים⁵ וואָס קענען העלפֿן ייִדיש-לערנערס וואָס קענען דײַטש. מיר בלעבן נאָך אַלץ מיט דײַטש און דאָס מאָל וועלן מיר געבן אַ פֿאַר שפראַך-עצות וועגן גראַמאַטיק און וואַקאַבולאַר.

פרעפֿאַזיעס נאָר מיט דאָטיוו

ווי אין לאַטיין האָט דײַטש פֿאַרשיידענע פרעפֿאַזיעס וואָס פֿאַרלאַנגען פֿאַרשיידענע בייגפֿאַלן¹¹ (דאָטיוו, אַקוזאַטיוו אָדער געניטיוו). אויף דײַטש טרעפֿט זיך אַפֿילו אַז די אייגענע פרעפֿאַזיע פֿאַרלאַנגט אַ דאָטיוו אין געוויסע פֿאַלן און אַן אַקוזאַטיוו אין אַנדערע. ווען עמעצער, למשל, איז אין דעם הויז, איז ער, אויף דײַטש, in dem Haus (די פרעפֿאַזיע in + דאָטיוו), אָבער ווען עמעצער גייט אין הויז אַרײַן, גייט ער in das Haus (די פרעפֿאַזיע in + אַקוזאַטיוו). אויף ייִדיש, גאָט צו דאַנקען, איז די זאך אַ סך פשוטער, און מע דאַרף נאָר געדענקען אַז אַלע ייִדישע פרעפֿאַזיעס, אַן אויסנאַמען¹⁸, פֿאַרלאַנגען דעם דאָטיוו :

für mich ← פֿאַר מיר
ohne dich ← אָן דיר
durch sie ← דורך איר, אַאָז״וו...

וואָס שייך¹⁹ וואַרט־אַרדענונג האָבן ייִדיש-לערנערס וואָס קענען דײַטש גאָר אַ גרויסע מעלה²⁰, אַז זיי פֿאַרשטייען באַלד דעם פרינציפֿ פֿונעם ווערב אין דער צווייטער פֿאַזיע (דער דאָזיקער פרינציפֿ האָט אַ פֿאַר אויסנאַמען אויף ייִדיש, ווי אויך אויף דײַטש, נאָר דאָ רעדט מען וועגן דעם נאָרמאַלן זאַץ־סדר²¹):

1טע פֿאַזיע	2טע פֿאַזיע : ווערב	3טע פֿאַזיע
איך Ich	קום komme	מאָרגן. morgen.
מאָרגן Morgen	קום komme	איך. ich.
ווען איך שלאָף, Wenn ich schlafe,	בין bin	איך צופֿרידן. ich zufrieden.

נישטאָ קיין פרעטעריט⁶

דײַטש פֿאַרמאָגט אַ פשוטע⁷ פֿאַרגאַנגענהייט־פֿאַרם, אַן אַ הילפֿסווערב⁸ (ד״ה⁹ : זײַן/האָבן) וואָס מע רופֿט „פרעטעריט“. דאָס וואַרט קומט פֿון לאַטיין : tempus praeteritum („פֿאַרגאַנגענע צײַט“). אַ מאָל האָט ייִדיש אויך געהאַט דעם דאָזיקן פרעטעריט, און אין אַלט־ייִדישע טעקסטן קען מען אים געפֿינען זייער אָפֿט (למשל¹⁰ : „ער וואָר“ אַנשטאָט „ער איז געווען“). אַפֿילו¹¹ ביזן 19טן יאָרהונדערט איז דער פרעטעריט געבליבן אין אַ פֿאַר אַרכאַיזמען (אַחוץ¹² די נייע דײַטשמעריזמען אין דער דאָזיקער תקופֿה¹³) בײַ ייִדישע מחברים¹⁴ ווי אינזיק מאיר¹⁵-דיק (1814–1893). היינט איז נישטאָ קיין פרעטעריט אויף ייִדיש און ייִדיש-לערנערס וואָס קענען דײַטש דאַרפֿן בײַטן סיסטעמאַטיש, ווען זיי רעדן אָדער שרײַבן, אַלע ווערבן אין פרעטעריט אויף אַ פֿאַרגאַנגענהייט מיט אַ הילפֿסווערב :

ich war ← איך בין געווען
ich hatte ← איך האָב געהאַט
ich wollte ← איך האָב געוואָלט, אַאָז״וו...

עש וואָר בון נאַכט בבֿא אינט זיך נידר

דער פרעטעריט אין אַלט־ייִדיש : „עש וואָר בון נאַכט בבֿא ליגט זיך נידר“ (אויף הײַנטיקן ייִדיש „עס איז שוין געווען נאַכט, בבֿא [אַרויסרעדן : באַווע] לייגט זיך אַנידער“). ציטאַט פֿון „בבֿא-בוך“ פֿון אליהו בחור [אַרויסרעדן : עליע באַכער] (געדרוקט אין 1541).

1. shivim-loshn 70 langues (traditionnellement toutes les langues du monde)/70 languages (trad. all languages of the world) 2. EY-TSES conseils/advice 3. Tal Hever-Chybowski 4. rubrique/column 5. KLOLIM règles/rules, sing. כלל KLAL 6. passé simple/simple past 7. PO'SHETE simple 8. auxiliaire/auxiliary 9. דאָס הײַסט 10. LEMOSH par exemple/for example 11. AFILE même/even 12. AKHU'TS excepté/except 13. TKUFE époque/epoch 14. MEKHABRIM auteurs/authors 15. MEYER 16. און אַזוי ווייטער 17. cas de déclinaison/cases in declension 18. exceptions 19. ... shayekh en ce qui concerne/as for 20. MAYLE avantage/advantage 21. SEYDER ordre/order

אויף זייט 4 : דער בבל-טורעם, בילד פֿון פֿיטער ברויגעל דעם עלטערן (אָרום 1568). זייט 5 (פֿון לינקס אויף רעכטס) : אַ בוך אויף דײַטש וועגן ייִדיש אָנגעשריבן דורך יאַהאַן־קריסטאָף וואַגענזײל (אַמבורג, 1699). אַ ייִדיש־לערנבוך אויף דײַטש פֿון מאַריאַן אַפֿטראַט און האַלגער נאַט (אַמבורג, 2002). „ייִדיש אינעם בערלינער דיאַלעקט“, פֿון אַנדראַעס נחמה (בערלין, 2005).

5

וואָס באַטייט אויף דײַטש	אַבער זעט אויס ווי	באַטייט אויף ייִדיש	דאָס ייִדישע וואָרט
אַזערע ³¹	Teich	אַ גרויסער באַך ³⁰	טייך ²⁹
צוליב דעם	deswegen	נישט געקוקט אויף דעם	פֿונדעסטוועגן ³² (אַדווערב)
צוליב	wegen	לגבי ³³ , אויף (אַ טעמע)	וועגן (פֿרעפֿאָזיציע)
פֿאַר וואָס	warum	ווייל	וואָרעם/וואָרן
מעגן	dürfen	מוזן	דאַרפֿן
ליב האָבן	mögen	קענען, האָבן דאָס רעכט צו	מעגן
בענטשן ³⁵	segnen	אַפֿשיידן זיך	(גע)זעגענען זיך ³⁴

אַבער דײַטש־קענערס וואָס לערנען זיך ייִדיש דאַרפֿן געדענקען אַז ייִדיש שיקט נישט קיין ווערב אָדער אַ ווערבטייל צום סאַמע סוף²² פֿונעם זאַץ ווי דײַטש :

Ich kann es ohne Hilfe tun. ← איך קען עס טאָן אָן הילף.
 Du weißt, weil du Bücher liest. ← דו ווייסט, ווייל דו לייענסט ביכער.
 Er hat das Prinzip verstanden. ← ער האָט פֿאַרשטאַנען דעם פֿרינציפֿ.

פֿאַרזיכטיק : פֿלומרשטע פֿרינד²³ !

אַ „פֿלומרשטער פֿרינד“ (איך דאַנק יצחק²⁴ ניבאַרסקין פֿאַרן געראַטענעם²⁵ נעאַלאַגיום) איז אַ וואָרט אין איין שפראַך וואָס זעט אויס ענלעך צו (און איז אַפֿשר²⁶ עטימאָלאָגיש פֿאַרבונדן מיט) אַ וואָרט אין אַן אַנדער שפראַך, נאָר עס האָט גאָר אַן אַנדער באַטייט. ייִדיש און דײַטש האָבן אַ פֿאַר פֿלומרשטע פֿרינד אַזעלכע וואָס מען דאַרף פשוט קענען. שמעקן, למשל, הייסט אויף ייִדיש שפירן מיט דער נאָז, נישט מיט דער צונג (ווי בניים דײַטשישן schmecken). אַבער פֿראַבירן אַ מאַכל²⁷ מיט דער צונג הייסט אויף ייִדיש דווקא²⁸ פֿאַרווכן (נישט צו פֿאַרמישן מיט versuchen, וואָס באַטייט אויף דײַטש פֿרווון). דאָ זענען נאָך אַ פֿאַר בנישפילן :

22. ... SOF tout à la fin/at the very end 23. KLO'YMERSHTE ... faux amis/false friends 24. YITSKHOK 25. réussi/successful, here clever 26. EF-SHER peut-être/perhaps 27. MAYKHL plat/dish 28. DAFKE justement/specifically 29. rivière, fleuve/river 30. ruisseau/stream 31. étang, lac/pond, lake 32. cependant/nevertheless 33. LEGABE par rapport à/in relation to 34. prendre congé de/take leave of 35. bénir/bless.

שווער צו גיין אין שול! ¹

דער ערשטער טאָג פֿונעם שוליאָר.² לייבעלע ליגט אין בעט. די מאַמע קומט אַרײַן.
מאַמע : לייבעלע! שוין צײַט אויפֿצושטיין!³ ! דו דאַרפֿסט⁴ גיין אין שול!
לייבעלע : נײַייייי... איך וויל נײַט... לאָז מיך שלאָפֿן, מאַמע...
מאַמע : לייבעלע, שטיי אויף, איך וועל דיר מאַכן פֿרישטיק!⁵ !
לייבעלע : איך וויל נײַט, איך וויל בלייבן אין בעט און גלעטן⁶ די קאַץ!
מאַמע : דו וועסט גלעטן די קאַץ ווען דו וועסט צוריקקומען פֿון שול.
לייבעלע : אָבער איך בין קראַנק. איך קען נײַט גיין אין שול.
מאַמע : דו ביסט פֿאַרקילט⁷ ? טאָ⁸ נעם אַן אָספירינקע.
לייבעלע : אָבער איך וויל נײַט גיין אין שול.
מאַמע : לייבעלע, זאָג נײַט קיין נאַרישקייטן⁹, דו דאַרפֿסט גיין אין שול.
לייבעלע : מאַמע, איך האָב אַזוי פֿײַנט¹⁰ די לערערס!
מאַמע : לייבעלע, הער אויף¹¹, גיי אין שול!
לייבעלע : אָבער איך האָב אויך פֿײַנט די תלמידים!¹² !
מאַמע : לייבעלע, דו מוזסט גיין אין שול! דו ביסט דאָך דער דירעקטאָר!

שווער צו זיין אַ דאָקטער !

אַ פֿרוי ליגט אין שפיטאַל¹³ וווּ זי וועט באַלד האָבן אַן אָפּעראַציע.
 דער כירורג¹⁴ קומט אַרײַן.
כירורג : נו, פֿרוי שולמאַן, ווי פֿילט איר זיך ?
פֿרוי שולמאַן : אוי, דאָקטער, איך האָב מורא¹⁵.
כירורג : זאָרגט זיך נײַט¹⁶. אַלץ וועט זײַן גוט.
פֿרוי שולמאַן : יאָ, אָבער איך בין אַ ביסל אומרויך¹⁷.
כירורג : פֿאַר וואָס ? א יך בין נײַט אומרויך.
פֿרוי שולמאַן : אָבער דאָקטער, איר פֿאַרשטייט – דאָס איז מיין ערשטע אָפּעראַציע.
כירורג : נו, וואָס ? דאָס איז אויך מײַן ערשטע אָפּעראַציע.

שווער צו זיין אַן אַדוואָקאַט¹⁸ !

יאָסל גייט איין אָונט אויף אַ מסיבה¹⁹. ער טרעפֿט זיך מיט איינעם פֿון די געסט און דערוויסט זיך²⁰ אַז יענער איז אַן אַדוואָקאַט.
יאָסל : זייער איינגענעם²¹. איך וואָלט געוואָלט אייך עפעס פֿרעגן. זאָגט מיר – איז עס אמת²² אַז ווען מע גייט צו אַן אַדוואָקאַט דאַרף מען באַצאָלן אַ געוויסע סומע²³ פֿאַר יעדער פֿראַגע אויף וואָס ער ענטפֿערט ?
אַדוואָקאַט : יאָ... און וואָס איז אייער צווייטע פֿראַגע ?

1. il est dur d'aller à l'école/it's hard to go to school 2. année scolaire/school year 3. se lever/get up 4. tu dois/you have to 5. petit déjeuner/breakfast 6. caresser/pet 7. enrhumé/ have a cold 8. alors/so 9. bêtises/nonsense 10. je déteste/I hate 11. arrête/stop 12. TALMIDIM élèves/pupils 13. hôpital/hospital 14. chirurgien/surgeon 15. ... MOYRE j'ai peur/I'm afraid 16. ne vous faites pas de souci/don't be anxious 17. inquiète/worried 18. avocat/lawyer 19. MESIBE réception/party 20. apprend/learns 21. enchanté/pleased to meet you 22. EMES vrai/true 23. une certaine somme/a certain amount.

סינאָנימען-שפּיל פֿאַר אָנהייבערס

אין די ווערטערדיקע¹ אויסדרוקן האָבן מיר פֿאַרביטן² געוויסע³ ווערטער מיט סינאָנימען אָדער ווערטער וואָס האָבן אַן ענלעכן מיין⁴: אָדער מע האָט פֿאַרביטן אַ לשון-קודש-שטאַמיק⁵ וואָרט מיט אַ וואָרט פֿון גערמאַנישן אָפּשטאַם⁶, אָדער פֿאַרקערט⁷. געפֿינט די ריכטיקע ווערטער אין דער ליסטע לינקס און שרעבט איבער די אויסדרוקן לויט⁸ דער אָנגענומענער⁹ פֿאַרעם.

1. אַוועקמאַכן מיטן יד¹⁰ [= נישט נעמען ערנסט]
2. אויפֿן הימל אַ מאַרק [= אַן אויסגעטראַכטע זאַך אָדער אַ סך טומל צוליב גאַרנישט]
3. רעדן קלאַרע ווערטער [= רעדן דירעקט]
4. יבשה¹¹-ציטערניש [= אַ נאַטור-קאַטאַסטרֿאָפֿע, ווען אַ שטיקל קאַנטינענט באַוועגט זיך]
5. האַלטן קריג [= זיך שלאָגן מיט אַרמייען]
6. אַ פֿראַגע אויף אַ מעשה¹² [= מע קען קיין מאָל נישט וויסן]
7. שיין ווי דער עולם¹³ [= זייער שיין]
8. אויף אַ שטים [= (זאָגן אָדער לייענען) הויך, אַזוי אַז אַנדערע זאָלן קענען הערן]

די ענטפֿערס אויף זייט 8

1. suivants/following 2. échangé/changed 3. certains/certain 4. sens/meaning 5. Loshn-koYDesh-... d'origine hébraïque ou araméenne/Hebrew or Aramaic origin 6. origine/origin 7. le contraire/the opposite 8. selon/according to 9. habituel/conventional 10. YAD main/hand 11. YABOShe terre ferme/dry land 12. MAYSE histoire, conte/story 13. OYLEM monde/world 14. DIBURIM paroles/words 15. MILKHOME guerre/war 16. KASHE question 17. KOL voix/voice 18. YARI'D foire/fair.

ווער בין איך ? טעאַטער-שפּיל פֿאַר קענערס

עלף באַרימטע טעאַטער-מענטשן אָדער דראַמאַטורגן שטעלן זיך פֿאַר אין די ווערטערדיקע זאַצן. געפֿינט זייערע נעמען אין דער ליסטע לינקס.

7

1. איך האָב אָנגעשריבן די פּיעסע „דער דיבוק“¹ וואָס נאָך מיין טויט האָט מען זי געשפּילט אויף דער גאַנצער וועלט.
2. מע רופֿט מיך „דער טאַטע פֿונעם ייִדישן טעאַטער“.
3. מע רופֿט מיך „די מאַמע פֿונעם ייִדישן טעאַטער אין פּוילן“.
4. איך האָב אָנגעשריבן עטלעכע פּיעסעס (ווי דאָס גרויסע געוויינט) און אַ ראַמאַן וועגן דעם לעבן פֿון אַקטיאָרן בלאַנזשענדע שטער².
5. מיין דראַמע די גאַלדענע קייט איז איינע פֿון די וויכטיקסטע אין דער ייִדישער ליטעראַטור, און דערצו איז איר טיטל געוואָרן אַ גאַנצער סימבאָל.
6. מיין דראַמע „דער סוחר פֿון ווענעדיק“³ האָט מען אַ סך געשפּילט אין ייִדישן טעאַטער.
7. איך בין געווען באַרימט ווי אַן אַקטיאָר און רעזשיסאָר⁴ פֿונעם ייִדישן מלוכה-טעאַטער⁵ אין מאַסקווע.
8. איך האָב געגרינדט אין ניו-יאָרק דעם ייִדישן קונסט-טעאַטער⁶ און אויך געשפּילט אין ייִדישע פֿילמען.
9. איך בין באַרימט מיט מינע מגילה-לידער⁷, וואָס מע האָט געשטעלט אויף דער בינע אין ישראל אין 1965.
10. איך האָב אָנגעפֿירט מיטן ייִדישן מלוכה-טעאַטער אין וואַרשע נאָך דער צווייטער וועלט-מלחמה⁸.
11. היינט קען מען מיך דער עיקר⁹ פֿון ייִדישע פֿילמען (ווי יידל מיטן פֿידל), אָבער איך בין אויך געווען אַ גרויסע טעאַטער-„סטאַר“ פֿון „סעקאַנד אַוועניו“ אין ניו-יאָרק.

- א. אַבְרָהָם¹⁰ גאַלדפֿאַדען
- ב. שלום-עליכם¹¹
- ג. וויליאַם שעקספּיר
- ד. אידאַ קאַמינסקאַ
- ה. שלמה¹² מיכאַעלס
- ו. איציק מאַנגער
- ז. יצחק-לייבוש פּרין¹³
- ח. ש. אַב-סקי
- ט. אסטער-רחל¹⁴ קאַמינסקאַ
- י. מאָלי פּיקאַן
- יא. מאָריס שוואַרץ

די ענטפֿערס אויף זייט 8

1. ... DIBEK Le Dibbuk/The Dybbuk 2. Étoiles errantes/Wandering Stars 3. ... SOYKHER ... Le Marchand de Venise/The Merchant of Venice 4. metteur en scène/director 5. MELUKHE-... théâtre d'État/State Theater 6. Théâtre d'art juif/Jewish Art Theater 7. MEGILE-... Chants du Rouleau d'Esther/Songs from the Scroll of Esther 8. ... MILKHOME deuxième guerre mondiale/2nd World War 9. ... IKER surtout/mainly 10. AVROM 11. SOLEM-ALEYKHEM 12. SHLOYME 13. YITSKHOK-LEYBUSH PERETS 14. ESTER-ROKHL.

34. gomme/eraser 35. E'MESE véritable/real
 36. MAZL chance/luck 37. conçu/designed
 38. KHEYN charme/charm 39. représentation/production 40. À mi-chemin de la nostalgie/Halfway to Longing 41. et... et/both... and 42. MEKHA'BERTE auteure/auteur (fem.) 43. est tombée sur/fell upon 44. nous est venu à l'esprit/it occurred to us 45. challenge 46. échos/echoes 47. MISHPOKHE famille/family 48. émue/moved 49. surmonter/overcome 50. salle pleine/packed house 51. expérience 52. chaque détail/every detail 53. KISHEF magie/magic 54. je m'éclate/"I have a ball".

די ענטפערס אויף דעם סינאנימען-שפיל פֿון זייט 7

- 1.-ג. אוועקמאכן מיט דער האנט
- 2.-ז. אויפֿן הימל אַ יריד
- 3.-א. רעדן קלאָרע דיבורים
- 4.-ו. ערד־ציטערניש
- 5.-ב. האַלטן מלחמה
- 6.-ז. אַ קשיא אויף אַ מעשה
- 7.-ח. שיין ווי די וועלט
- 8.-ה. אויף אַ קול

די ענטפערס אויפֿן טעאַטער-שפיל פֿון זייט 7

- 1.-ח. 7.-ה.
- 2.-א. 8.-א.
- 3.-ט. 9.-ו.
- 4.-ב. 10.-ז.
- 5.-ז. 11.-י.
- 6.-ג.

דער יידישער טעם-טעם

אַ פּעריאָדיש בלעטל פֿאַר ייִדיש-לערנערס

דער יידישער טעם-טעם איז אַ פּובליקאַציע פֿון דעם פּאַריזער ייִדיש-צענטער – מעדעם-ביבליאָטעק

אין דעם נומער האָבן מיטגעאַרבעט טל, יצחק, מאָרי, נאַטאַליאַ, עוולין, רובי, שרון.

YIDISHER TAMTAM
 Maison de la culture yiddish

Bibliothèque Medem
 29 rue du Château-d'Eau
 75010 Paris

Tél. : 01 47 00 14 00
 Fax : 01 47 00 14 47

tamtam@yiddishweb.com

מע קען אויך ליענען דעם יידישן טעם-טעם אויפֿן אינטערנעץ : www.yiddishweb.com
 פּרייז : 2,50 איראָס און 2,50 פּרייז

אַניק פּריים-מאַרגוליס אין לעבן (אויבן) און אין „אויפֿן האַלבוועג פֿון בענקשאַפֿט“ (רעכט).

אויסצולערנען אַ מאָנאָלאָג פֿון 50 מינוט, אָבער נאָך שווערער זינען געווען די שטאַרקע עמאַציעס וואָס דאָס האָט אויפֿגעוועקט און די אָפּקלאַנגען⁴⁶ וואָס איך האָב געפֿילט מיט דער געשיכטע פֿון מיין אייגענער משפּחה⁴⁷. אין אָנהייב בין איך געווען אזוי גערירט⁴⁸ אַז איך האָב נישט געקענט זיך איינהאַלטן פֿון וויינען. איך האָב געאַרבעט מיט שאַרלאַטן זיך אויסצולערנען ווי אזוי מע קען האַלטן אַ דיסטאַנץ צום מאַטעריאַל און איבערקומען⁴⁹ די עמאַציעס. שאַרלאַט דערקלערט שטענדיק אַז די עמאַציעס – זאָל זיין טרערן צי געלעכטער – דאַרפֿן אָנרירן דעם עולם, נישט די אַקטיאָרן. אויפֿן האַלבוועג פֿון בענקשאַפֿט האָט געשפּילט פֿיר מאָל אין פּאַריז פֿאַר אַן אָנגעפּאַקטן זאָל⁵⁰ – און די עמאַציעס זענען טאַקע געווען ביים עולם !

אַביש קאַרנפֿעלד, וואָס שפּילט שוין לאַנגע יאָרן מיטן טרוים-טעאַטער, האָט שטאַרק געלויבט די צוזאַמענאַרבעט אָבער צום מערסטן שאַרלאַטס טאַלאַנט און פֿעיקייטן. זי איז די איינציקע מיט אַ פּראָפֿעסאָנעלער דערפֿאַרונג⁵¹ אין דער טרופּע און גרייט צו יעדן אָספּעקט פֿון דער פּיעסע נעמענדיק אין אַכט אַלע פּיטשעווקעס⁵². דערצו העלפֿט זי יעדן אַקטיאָר צו געפֿינען אַן אייגענעם וועג צו דער ראַלע.

מיר האָבן אויך געוואָלט הערן עפעס פֿון די נייע מיטגלידער, די וואָס האָבן געשפּילט צום ערשטן מאָל.

אַני וואַסערמאַן : „מיר האָט דאָס אויסגעזען ווי אַ פּיטש⁵³ ! אזוי ווי מע גייט אַרײַן אין קיך, מע נעמט באַזונדערע אינגרעדיענטן, מע מישט זיי צוזאַמען און מע באַקומט אַ ווינדערבאַרן קוכן.“ שאַרל פּערעל : „ווען איך רעד ייִדיש אויף דער בינע און איך הער אַז מענטשן לאַכן, פּלאַץ איך פֿון פֿאַרגעניגן!“⁵⁴

„המנס מפּלה“ האָט מען פֿילמירט און מע האַלט אין צוגרייט אַ DVD.

די טרופּע וועט שפּילן אין ניו-יאָרק אויף דעם קולטורפֿעסט וואָס קומט פֿאַר פֿונעם 14טן ביזן 22סטן יוני.

איר קענט געפֿינען מער אינפֿאָרמאַציעס וועגן טרוים-טעאַטער אויפֿן וועבזייטל :

<http://www.yiddishteater.org/>

[סוף פֿון ז' 1]

קומט אַליק מיט אַ מעקער³⁴ און שטעלט זיי צוריק, און נאָך דעם מישן מיר זיך אַלע אַרײַן צו זאַגן אַ מיינונג – ס'איז אַן אמתע³⁵ צוזאַמענאַרבעט !“

שאַרלאַט זאָגט ווייטער : „מיר האָבן געהאַט מזל³⁶ צו געפֿינען צוויי טאַלאַנטירטע מיטאַרבעטער : אַ ווינדערבאַרן פּיאַניסט, מאַרק אַלבערמאַן, וואָס האָט קאַמפּאָנירט און געשפּילט די גאַנצע מוזיק ; און מירי אַרט, וואָס האָט געשאַפֿן³⁷ די שיינע קאָסטיומען. זיי האָבן צוגעגעבן אַ חן סך³⁸ צו דער אויפֿפֿירונג³⁹.“

וועגן דעם מאָנאָלאָג אויפֿן האַלבוועג פֿון בענקשאַפֿט⁴⁰ האָבן מיר גערעדט מיט אַניק פּריים-מאַרגוליס, דער אַקטריסע וואָס האָט אי געפֿונען דעם טעקסט אי⁴¹ געשפּילט די ראַלע.

זי שפּילט שוין אַכט יאָר מיטן טרוים-טעאַטער. זי איז אויך אַ ייִדיש-לערערקע אינעם פּאַריזער ייִדיש-צענטער און אַ מחברטע⁴² פֿון ייִדישע לערנביכער. לייענענדיק באַריס סאַנדלערס בוך

רײַטע שײַכעלעך פֿאַר רײַטשעל (2008), האָט זי זיך אָנגעשטויסן אויף⁴³ דער דערצײלונג „ערגעץ אויפֿן האַלבוועג פֿון בענקשאַפֿט“

וואָס איז איר שטאַרק געפֿעלן געוואָרן : „מיר זינען געווען אין מאָנטרעאַל וווּ מיר האָבן אָנטייל גענומען אינעם ייִדיש-טעאַטער-פֿעסטיוואַל. דאַרטן האָבן מיר זיך געטראָפֿן מיט באַריס סאַנדלערן, אַ ייִדישן שרײַבער און הויפּטערדאַקטאָר פֿון דער ניו-יאָרקער צײַטונג פֿאַרווערטס. שמועסנדיק וועגן די דערצײלונגען פֿון זײַן לעצט בוך, איז אונדז איינגעפֿאַלן⁴⁴ אַז דער טרוים-טעאַטער וואָלט געקענט אויפֿפֿירן דעם מאָנאָלאָג און אַז איך זאָל שפּילן די ראַלע. ס'איז געווען פֿאַר מיר אַ גרויסער פֿאַרמעסט⁴⁵

– ערשטנס, די טעכנישע שוועריקייט זיך